

XÂY DỰNG HỆ THỐNG CÂU HỎI HƯỚNG DẪN HỌC SINH ĐỌC – HIỂU CÁC BÀI TÁC GIA VĂN HỌC Ở TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

NGUYỄN THỊ THU HIỀN*

TÓM TẮT

Có nhiều hình thức hoạt động dạy học đọc - hiểu. Đọc - hiểu ở mức độ sâu sắc đối với người học là hoạt động chiếm lĩnh bằng đối thoại thông qua hệ thống câu hỏi. Đây là hình thức dạy học quan trọng hàng đầu đối với môn Ngữ văn, đặc biệt là khi hướng dẫn học sinh (HS) đọc - hiểu các bài tác gia văn học ở trung học phổ thông (THPT), bởi hệ thống câu hỏi hướng dẫn đọc - hiểu vừa có khả năng khơi gợi năng lực cảm và hiểu, phân tích và khái quát. Bài viết đề cập đến việc xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn học sinh đọc - hiểu các bài tác gia văn học ở THPT, cụ thể là: câu hỏi dựa trên mục tiêu bài học, câu hỏi dựa trên sự đổi mới phương pháp dạy học, câu hỏi bám sát loại bài học, câu hỏi bám sát từng bước bài học.

Từ khóa: tác gia, cuộc đời tác gia, sự nghiệp văn học tác gia, phong cách, quan điểm nghệ thuật.

ABSTRACT

Designing question systems guiding high school students to read and comprehend the lessons about authors

There are many forms of teaching activities for reading and comprehension. To read and to comprehend profoundly, for learners, is a dominating activity by conversations through question systems. This is the most important form of teaching Literature, especially when guiding students to read and comprehend lessons about authors in high schools. It is because the system of guiding questions helps students to enhance both their sense and understanding and their ability of analyzing and synthesizing. The article centers on designing the system of guiding questions for students to read and comprehend the lessons about authors in high schools, i.e. the questions must be based on the lesson's aims and the renovation of teaching methods, and at the same time follow strictly each type of lessons and the lesson's steps.

Keywords: author, author's life, author's work, style, artistic view.

1. Đặt vấn đề

Trong sự nghiệp đổi mới giáo dục và đào tạo, hệ thống câu hỏi ngày càng được quan tâm nhiều hơn trong quá trình dạy học. Hệ thống câu hỏi được sử dụng

có hiệu quả chính là một biện pháp quan trọng trong việc nâng cao chất lượng dạy và học.

Trong bản giải thích chương trình của Bộ Giáo dục có đoạn nhấn mạnh đến ý nghĩa của việc học các bài tác gia văn học như sau: "...Nghiên cứu về tiểu sử của một nhà văn không những cần thiết

* ThS, Trường THPT Trưng Vương,
Văn Lâm, Hưng Yên

cho việc tìm hiểu văn chương mà còn có lợi cho sự xây dựng tư tưởng, tình cảm của học sinh nữa”¹. Đáp ứng yêu cầu trên, trong phạm vi bài viết này, chúng tôi đưa ra căn cứ xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn HS đọc – hiểu các bài tác gia văn học ở THPT. Có nhiều căn cứ để xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn HS đọc hiểu cho bài tác gia văn học như: theo giai đoạn của bài học, theo đặc điểm bài học, môn học, theo nội dung cần hỏi, theo mục đích, chức năng...

2. Cơ sở xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn HS đọc hiểu các bài khái quát về tác gia văn học ở THPT

2.1. Hệ thống câu hỏi phải dựa trên mục tiêu bài học

Xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn HS đọc – hiểu các bài tác gia văn học ở THPT cần căn cứ vào mục tiêu của bài văn học sử nói chung và mục tiêu của bài tác gia văn học nói riêng. Hơn nữa, với mỗi bài tác gia văn học khác nhau, chúng ta có thể xây dựng hệ thống câu hỏi khác nhau phù hợp với mục đích yêu cầu của bài học.

- Ví dụ: Mục tiêu của bài học về tác gia Xuân Diệu nhằm giúp HS hiểu được tư tưởng chi phối toàn bộ sự nghiệp văn học của Xuân Diệu là niềm khát khao giao cảm với đời. Trên cơ sở đó khẳng định những đóng góp mới mẻ của tác giả về thi pháp và phong cách nghệ thuật. Bài học cũng giúp HS thấy được Xuân Diệu là một tài năng lớn, có vị trí quan trọng trong phong trào Thơ Mới cũng như nền thơ ca Việt Nam hiện đại. Vì thế, khi đặt câu hỏi cần chú ý đến mục tiêu bài học như:

- Tư tưởng chi phối toàn bộ sự

ng nghiệp văn học của Xuân Diệu là gì?

- Vị trí của Xuân Diệu trong phong trào Thơ Mới và nền thơ ca Việt Nam hiện đại?

Xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn HS đọc hiểu không thể không bám sát vào mục tiêu của môn học và mục đích của bài học, bởi không có mục tiêu xác định thì dù phương pháp tốt đến mấy “mũi tên phương pháp sẽ bay vô hướng trong không gian”.

2.2. Hệ thống câu hỏi phải dựa trên sự đổi mới phương pháp dạy học

Đáp ứng yêu cầu của xã hội về đổi mới giáo dục phổ thông, chiến lược phát triển giáo dục 2001 – 2010 của Đảng đã đặt ra vấn đề: “Đổi mới và hiện đại hóa phương pháp giáo dục. Chuyển từ truyền đạt tri thức thụ động Thầy giảng - Trò ghi sang hướng dẫn người đọc chủ động tư duy trong quá trình tiếp cận tri thức, dạy cho người học phương pháp tự học, tự thu nhận thông tin một cách có hệ thống, có tư duy phân tích, tổng hợp, phát triển năng lực của mỗi cá nhân, tăng cường tính chủ động, tính tích cực chủ động cho HS trong quá trình học tập”².

Phương pháp dạy học mới phát huy tính tích cực, chủ động sáng tạo của người học. Phương pháp dạy học tích cực xem việc rèn luyện phương pháp học tập cho HS là yêu cầu rất quan trọng. Với hệ thống câu hỏi soạn bài kiến thức mà các em thu được sẽ bằng con đường tự khám phá nên vững chắc nhất, đáng tin cậy nhất. Để có được điều này, giờ văn nhất thiết phải là một quy trình được thiết kế bằng một hệ thống những thao tác và biện pháp phù hợp.

Việc đặt câu hỏi có sự tác động đến

hoạt động quan sát và tư duy độc lập của HS. Bằng các câu hỏi, HS sẽ phải phân tích, so sánh các hiện tượng và các nhận định này. Trên cơ sở đó, GV dẫn dắt HS đến các kết luận cần có. Phương pháp đặt câu hỏi có thể vận dụng cho cả bài học hoặc một phần bài. Các câu hỏi thảo luận cần được HS chuẩn bị trước.

Ví dụ: Phân tích những biểu hiện của tính dân tộc trong thơ Tố Hữu?

- Khi hướng dẫn HS đọc - hiểu các bài về tác gia văn học, GV cần sử dụng phương pháp nghiên cứu. Những biện pháp thuộc phương pháp nghiên cứu bao gồm việc nêu vấn đề để phối hợp cách phân tích và tổng hợp đề tài khác nhau, hoặc trao đổi đàm thoại có tính chất nghiên cứu. Để giúp HS quen với phương pháp nghiên cứu, GV cần cung cấp trước cho HS hệ thống câu hỏi chuẩn bị bài, cho HS thu thập tài liệu, văn liệu. Trong giờ học sau đó, GV sẽ hướng dẫn, đề xuất chủ đề học tập và nghiên cứu cho buổi học có tính chất thảo luận. Nhờ có phương pháp nghiên cứu mà HS có khả năng tự phát hiện ra luận điểm.

Ngoài phương pháp diễn giảng, phương pháp đặt câu hỏi, phương pháp nghiên cứu khi dạy học bài tác gia văn học, GV có thể vận dụng thêm các phương pháp khác như trần thuật và kể chuyện có nghệ thuật, bởi không có phương pháp nào là tối ưu.

GV có thể trần thuật theo sách giáo khoa hoặc kể có nghệ thuật về lịch sử thời đại, về cuộc sống nhà văn, về sự ra đời của tác phẩm, về cốt truyện tác phẩm, về một sự kiện văn hóa nghệ thuật có liên quan đến tác gia, tác phẩm.

Phương pháp này dùng vào việc

trình bày logic bối cảnh, tiểu sử tác giả, kết cấu tác phẩm để đi đến kết luận văn học sử cần thiết cho bài giảng.

2.3. Hệ thống câu hỏi phải bám sát loại bài học

Câu hỏi văn học sử và bài về tác gia văn học nói chung có thể có các dạng sau đây:

(i) *Câu hỏi phát hiện luận điểm* (luận điểm chìm hay ý then chốt của bài tác gia văn học)

Ví dụ: Đặc điểm cơ bản trong phong cách nghệ thuật Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh?

(ii) *Câu hỏi phân tích - khái quát*

Ví dụ:

- Cáo quan nhưng Nguyễn Khuyến có đoạn tuyệt với thời cuộc không? Điều này tạo nên đặc điểm gì trong những vần thơ hướng về cuộc đời, đất nước của Nguyễn Khuyến?

- Phân tích những biểu hiện của tính dân tộc trong thơ Tố Hữu?

- Đặc điểm nào cho thấy rõ giá trị và vị trí của Nam Cao?

(iii) *Câu hỏi so sánh - khái quát đồng đại*

Ví dụ: Anh (chị) tóm tắt con đường thơ Tố Hữu và chứng minh rằng những chặng đường thơ ông gắn liền với các giai đoạn của cuộc đấu tranh cách mạng trên đất nước ta kể từ ngày Mặt trận Dân chủ đến khi kết thúc cuộc kháng chiến chống Mĩ?

(iv) *Câu hỏi liên kết - khái quát lịch đại*

Ví dụ: Trước và sau Cách mạng tháng Tám phong cách Nguyễn Tuân có mặt thay đổi và thống nhất như thế nào?

(v) *Câu hỏi tranh luận về mặt nhận*

định, mặt tư liệu

Ví dụ:

- Anh (chị) hiểu như thế nào về nhận định: “Tổ Hữu đã đưa thơ chính trị lên trình độ là thơ rất đời trử tình”?

- Vì sao người ta từng đặt cho Nguyễn Tuân danh hiệu “Nhà văn suốt đời đi săn tìm Cái Đẹp”?

2.4. Hệ thống câu hỏi phải bám sát từng bước bài học

2.4.1. Bước 1: Tìm hiểu chung (cấu trúc bài học)

** Câu hỏi về kết cấu, bố cục:*

Câu hỏi về kết cấu, bố cục giúp HS có cái nhìn khái quát về toàn bộ văn bản, cũng là cách giúp các em phát hiện luận điểm. Đây là bước đầu tiên của bài học, đặt câu hỏi này GV có thể kiểm tra xem HS có soạn bài hay không và mức độ đọc - hiểu văn bản của HS như thế nào.

Ví dụ: Anh/chị hãy tóm lược những ý mà cho là quan trọng nhất của phần I (cuộc đời) và phần II (sự nghiệp văn học) của bài về nhà văn Nguyễn Tuân?

** Câu hỏi tóm tắt bài học:*

Đối với bài về tác gia văn học, chúng ta cũng có thể đặt câu hỏi tóm tắt bài học, như đọc kỹ và lập dàn ý cho bài học. Loại câu hỏi này mang tính chất tóm tắt văn bản giúp các em có cái nhìn toàn diện về tác gia văn học cũng là bước đầu nắm bắt được những nội dung cơ bản nhất của bài học.

Ví dụ: Hãy đọc kỹ mục I trong sách giáo khoa (SGK) và tóm tắt tiểu sử của Nguyễn Du? Cuộc đời Nguyễn Du có gì đặc biệt đáng lưu ý? Những yếu tố gia đình, dòng họ, quê hương, cuộc sống ở các giai đoạn có ảnh hưởng gì đến sáng tác văn học của ông?

** Câu hỏi khái quát luận điểm:*

Ví dụ: Cuộc đời Nguyễn Khuyến có gì đáng lưu ý? Những đặc điểm nào là quan trọng giúp ta hiểu về đẹp con người và về đẹp thơ ca Nguyễn Khuyến?

2.4.2. Bước 2: Đọc - hiểu

Cấu trúc của bài học về tác gia văn học ở THPT thường có 3 nội dung chính: Về cuộc đời của tác gia, sự nghiệp văn học của tác gia, kết luận. Vì thế, khi xây dựng hệ thống câu hỏi cho bài về tác gia văn học cần có những dạng câu hỏi sau:

** Câu hỏi hướng dẫn đọc - hiểu về cuộc đời tác gia:*

Trong bài khái quát văn học ở THPT nói riêng và bài về tác gia văn học nói chung có những câu hỏi về cuộc đời tác gia bởi hiểu về cuộc đời tác gia thì mới giúp chúng ta hiểu được “đứa con tinh thần” của nhà văn.

Ví dụ:

- Vì sao nói cuộc đời Nguyễn Du là những bi kịch? Bi kịch ấy là gì? Nó có ảnh hưởng như thế nào đối với sáng tác thơ văn của ông?

- Cáo quan về ở ẩn, Nguyễn Khuyến có đoạn tuyệt với thời cuộc hay không? Điều này tạo nên những đặc điểm gì trong những vần thơ hướng về cuộc đời, đất nước của Nguyễn Khuyến? Nguyễn Khuyến có quan hệ như thế nào đối với quê nhà?

- Trình bày ngắn gọn tiểu sử cuộc đời của Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh.

** Câu hỏi hướng dẫn đọc - hiểu về sự nghiệp văn học của tác gia:*

Đây là nội dung quan trọng nhất của bài học về tác gia văn học, nó giúp người học có được cái nhìn khái quát về sự nghiệp văn học của tác gia, những

quan điểm nghệ thuật và phong cách riêng của nhà văn. Vì thế cần xây dựng hệ thống câu hỏi có tính chất định hướng để HS có cái nhìn bao quát giúp các em có căn cứ để hiểu các bài học cụ thể có trong chương trình.

Ví dụ:

- Thống kê và phân loại theo tiêu chí chữ Hán, chữ Nôm trong các tác phẩm của Nguyễn Du? Nhận xét chung về các tác phẩm của ông?

- Tâm lòng nhân ái của Nguyễn Du trước hết hướng về ai? Những biểu hiện của chủ nghĩa nhân đạo trong sáng tác của Nguyễn Du? Khuynh hướng hiện thực thể hiện trên những bình diện nào trong sáng tác của Nguyễn Du?

- Quan điểm sáng tác của Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh là gì? Những đặc điểm chủ yếu trong phong cách nghệ thuật của Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh?

- Những nét chính trong phong cách nghệ thuật thơ Tố Hữu?

- Thể văn tùy bút có đặc điểm gì? Vì sao Nguyễn Tuân gọi tùy bút là lối văn “độc tấu”? Vì sao nói thể văn này phù hợp với phong cách nghệ thuật Nguyễn Tuân?

2.4.3. Bước 3: Câu hỏi tổng kết luyện tập

Sau bước tìm hiểu chung và bước đọc hiểu, GV hướng dẫn HS bằng câu hỏi tổng kết và luyện tập.

Đây là bước cuối cùng của bài học, nó có ý nghĩa rất quan trọng trong việc củng cố kiến thức bài học về tác gia văn học.

Ví dụ:

- Nêu vài nét khái quát về cuộc đời và sự nghiệp Nguyễn Du?

- Bài giới thiệu về tác gia Nam Cao cung cấp cho anh (chị) những thông tin nổi bật nào?

- Đặc điểm nào cho thấy rõ giá trị và vị trí của Nam Cao? (Đặc điểm cho thấy rõ nhất giá trị và vị trí của Nam Cao là sự đúng đắn và tiến bộ trong sáng tác của ông từ đề tài, chủ đề, nhân vật đến cách thức kể chuyện. Mặt khác, sáng tác văn học của Nam Cao thống nhất cao độ đối với quan điểm nghệ thuật do ông đặt ra. Điều đó cho thấy ông có ý thức tự giác cao trong sáng tạo nghệ thuật. Đó là dấu hiệu của một phong cách nghệ thuật vững vàng).

3. Kết luận

Xây dựng hệ thống câu hỏi hướng dẫn HS đọc - hiểu các kiểu bài khái quát văn học ở THPT nói chung và bài về tác gia văn học nói riêng cần dựa trên cơ sở thực tế và khoa học, song người GV khi áp dụng hệ thống câu hỏi này trong dạy học cần tuân theo những nguyên tắc sau: Quán triệt quan điểm duy vật biện chứng và duy vật lịch sử; kết hợp tính khoa học và tính dân tộc; quan hệ logic, biện chứng giữa tri thức khái quát và tri thức cụ thể; kết hợp phương pháp logic và phương pháp lịch sử trong việc lĩnh hội tri thức.

Cần coi trọng việc xây dựng hệ thống câu hỏi đọc - hiểu bài tác gia văn học, bởi đó là cách rèn luyện thế giới quan, nhân sinh quan cho HS và bước đầu định hướng, tạo điều kiện tìm hiểu nội dung sáng tác của nhà văn mà HS sẽ được học các tác phẩm cụ thể trong chương trình.

¹ Chương trình nhà trường phổ thông cấp II - III

² Báo Giáo dục Thời đại, số 25, ngày 26-3-2002

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Hồ Sỹ Anh (2011), “Đề xuất giải pháp quản lí và đánh giá chất lượng đối với học sinh phổ thông Việt Nam”, Kỉ yếu *Hội thảo quốc gia về khoa học giáo dục Việt Nam*, tập 1, Hải Phòng.
2. Nguyễn Quang Cường (2000), *Hệ thống câu hỏi trong sách giáo khoa bậc trung học phổ thông phần tác phẩm văn học Việt Nam*, Luận án Tiến sĩ khoa học.
3. Trần Đình Chung (2007), *Hệ thống câu hỏi đọc – hiểu văn bản*, Nxb Giáo dục.
4. Nguyễn Viết Chữ (1995), “Sức mạnh của câu hỏi trong giờ giảng văn”, Kỉ yếu *Hội thảo khoa học “Đổi mới phương pháp dạy học Văn trung học phổ thông”* tại Trường Đại học Sư phạm Hà Nội.
5. Nguyễn Trọng Hoàn (2001), *Rèn luyện tư duy sáng tạo trong dạy học tác phẩm văn chương*, Nxb Giáo dục.
6. Nguyễn Trọng Hoàn (2003), “Một số vấn đề đọc hiểu văn bản Ngữ văn”, *Tạp chí Giáo dục*, (56).
7. Nguyễn Thanh Hùng (2000), “Dạy đọc hiểu là tạo nền tảng văn hóa cho người đọc”, tài liệu *Hội thảo khoa học chương trình và sách giáo khoa thí điểm*.
8. Nguyễn Thanh Hùng (2002), *Đọc và tiếp nhận văn chương*, Nxb Giáo dục.
9. Phan Trọng Luận (2005), *Tuyển tập*, Nxb Giáo dục.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 20-6-2013; ngày phản biện đánh giá: 10-7-2013;
ngày chấp nhận đăng: 18-7-2013)